Stavinohová, Zdeňka

[Daneš, František; Hlavsa, Zdeněk; Kořenský, Jan et al. Práce o sémantické struktuře věty: (přehled a kritický rozbor)]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1974-1975, vol. 23-24, iss. A22-23, pp. 272-274

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/100491
Access Date: 17. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

que había sido confundido hasta la fecha) en que modifica la estructura del predicado (igual que el implemento y el complemento), mientras que el aditamento es un término marginal al predicado, al cual encuadra o matiza. Cuando se elude el suplemento, el referente a su función es el pronombre personal y la preposición del suplemento eludido (*hablan de política → hablan de ella*). Los aditamentos son compatibles con los implementos en un mismo predicado, los suplementos no. Hay verbos que admiten tanto el implemento como el suplemento, pero no simultáneamente (*creer esos rumores/creer en la ciencia*); otros verbos admiten sólo un suplemento (*carecer de noticias, desconfiar de las imitaciones*).

El artículo *Algunas construcciones del infinitivo* cierra la serie de los estudios dedicados al verbo.

De los demás estudios merecen la mayor atención *El artículo en español* y *„Un", el número y los indefinidos*, dedicados a otro problema importante que en su conjunto no ha hallado hasta la fecha una solución satisfactoria por parte de los lingüistas españoles, pese a algunas observaciones acertadas: el de los artículos. Se acuerdo con Amado Alonso, al autor niega la existencia del artículo indefinido en español. El artículo (el) tiene dos funciones: acompañar a nombres y nominalizar a otros elementos. El autor concentra su interés en la primera función y distingue entre los contextos en que puede alternar el artículo y su ausencia y aquéllos donde esta alternancia no existe o no es significativa. La posibilidad de alternar el artículo con cero no se da en los llamados nombres propios que indican "algo presente, inconfundible y único dentro del campo de sentido en que se mueven los interlocutores en una situación concreta de habla"; los mismos valores los confiere el artículo al nombre común. Puede decirse, pues, que el artículo traspone los nombres comunes a la categoría de los nombres propios. El artículo es un signo dependiente, mientras que (un) es un signo con posibilidad de función autónoma. Es un adjetivo cuantificador, que indica cantidad de modo preciso o aproximado; es, entonces, "numeral" e "indefinido". Alarcos examina las interrelaciones entre los cuantificadores y los morfemas de número. Con los nombres continuos (llamados genéricos y abstractos, como *vino, plata, bondad*) el singular no cuantifica en absoluto y el plural, a veces equivalente al singular, puede introducir subdivisiones en el continuo (*los vinos de Rioja*). Cuando a esos nombres se une un adjetivo, suelen aparecer cuantificadores léxicos, ya que el singular es insuficiente: *entraba luz/entraba una luz tamizada*. Con los nombres discontinuos (cuyo campo semántico está formado por un número indefinido de ejemplares iguales, como *nino, árbol, casa*) el plural indica una cantidad imprecisa de individuos, el singular no singulariza, sino que indica las características comunes a todos los ejemplares pertenecientes al campo semántico del nombre en cuestión. La verdadera singularización se hace mediante el cuantificador léxico (un). En la categoría del número se opone, pues, la "pluralidad" a la "no pluralidad", no a la "singularidad".

En los restantes cinco estudios el autor examina, con la misma agudeza de pensamiento y rigor metódico, temas especializados que se indican en los títulos: *los pronombres personales, Valores de /se/, „¡Lo fuertes que eran!", Español /que/* y *Aditamento, adverbio y cuestiones conexas*.

En el prefacio el autor promete a los lectores una "Gramática española" que tiene en elaboración y que comprenderá los temas tratados en el libro reseñado; los estudios presentados en él constituyen una garantía de que la Gramática prometida no sólo cumplirá una necesidad muy urgente, sino que la cumplirá con suma competencia.

Eva Spitzová

Práce o sémantické struktuře věty (Přehled a kritický rozbor). *F. Daneš, Z. Hlavsa, J. Kořenský* se spolupracovníky. Ústav pro jazyk český. Praha 1973.

Tato kolektivní práce navazuje na „Kritický přehled bádání o sémantické struktuře věty a s ní souvisící klasifikaci sloves" Fr. Daneše (z r. 1970). Jejím cílem je zhodnotit současné studie o větné sémantice, které vyšly v různých zemích. Autoři se zaměřili na práce posledních let; jen ojediněle připomínají i některé starší. U jednotlivých koncepcí charakterizují řešení hlavních otázek.

V 1. kapitole pojednávají o počátcích studia větné sémantiky. Ze starších autorů připomínají např. W. Porziga, jehož stať je z r. 1934.

Za zakladatele valenční teorie věty označují L. Tesnièra, který zrušil rovnoprávnost subjektu a predikátu, neboť v subjektu viděl podobné doplnění jako v objektu. Ve své práci z r. 1959 vysvětluje valenční strukturu jako minimální obsahově smyslovou jednotku syntaxe. Vymezuje ji však formálně morfologicky.

V 2. kapitole autoři charakterizují studie našich autorů. Za průkopnickou označují knihu Paulinyho „Štruktúra slovenského slovesa" (1943), v níž autor zkoumá významové kategorie

slovesa. Intenci vysvětluje tím, že sloveso jako predikát buď vyžaduje, nebo nevyžaduje vyslovení agentu nebo patientu svého děje. Naproti tomu J. Ružička chápe valenci spíš formálně gramaticky, ale intenci sémanticky. Dále připomínají autoři např. práce F. Mika, (1962) a Z. Škoumalové (1968). Názor M. Dokulila, že významové třídění sloves může být výsledkem zkoumání, ale ne jeho předpokladem, je i pro ně jedním ze základních principů práce.

Kromě některých důležitých zjištění D. Konečné a P. Šgalla připomínají také např. názor R. Mrázka, že je vhodnější vycházet ze sdělovaného obsahu a ne z formy, dále průkopnickou stať I. Poldaufa o „třetím syntaktickém plánu" apod.

Obsahem 3. kapitoly je vývoj valenční teorie v pracích především sovětských a německých lingvistů. Erbenův přínos vidí v tom, že rozlišuje pojem „obligatorní" (totiž syntakticky nutné) a „fakultativní" valence. Zvláštní pozornost věnují autoři pracím G. Helbiga a W. Schenkela, pro které je prvním předpokladem popisu valenčních vztahů ve větě stanovisko, že „verbum finitum" je centrem věty (45). Oba dále zkoumají, které z tradičních formálně gramatických prvků jsou „strukturně nezbytné" (47). Kritériem syntaktické minimálnosti je jim větná správnost konstrukce.

Sborník „Beiträge zur Valenztheorie" (1971) sestavený Helbigem umožňuje porovnat názory o slovesné valenci německých, sovětských i francouzských lingvistů. Valenční teorie přinesla nový názor na základní strukturaci věty a „proti dualismu subjektu a predikátu postavila dominantu slovesa" (52). Autoři statí sborníku se shodují v názoru, že valenci, která je sémantickým jevem, můžeme vyložit jen tehdy, přihlížíme-li „k formám jeho gramatické realizace" (57).

Ve 4. kapitole se dočteme o sovětské teorii větné sémantiky. V Sovětském svazu vznikají práce o sémantické problematice i v době, kdy se v americké a částečně i v evropské lingvistice projevuje odklon od zkoumání významové struktury jazyka. Práce se sice zabývají především lexikální sémantikou, ale ukazují, že strukturní analýza slovní zásoby může svou koncepcí poskytnout důležitá zjištění i pro syntax a sémantickou morfologii a zase naopak že strukturace sémantického systému slovní zásoby není dost dobře možné řešit bez přihlížení k souvislostem s morfologickou strukturou slova, strukturou slovních spojení a věty.

Důležité jsou např. práce Ju. D. Apresjana, Meľčuka a A. K. Žolkovského. Jejich společným rysem je to, že budují slovník významů sloves především se zřetelem k jejich funkční relevanci ve větě.

Připomínajíce stať V. G. Gaka (z r. 1969), která přináší mimo jiné přehled syntakticko-sémantického bádání, autoři zdůrazňují, že jeho teorie je promyšleným systémem pojetí přirozeného jazyka. Pro zkoumání Alisovové (jejíž kniha vyšla v r. 1971) je příznačná snaha sledovat stále souvislost formy a obsahu. V popisu základních sémantických i gramatických struktur věty přihlíží Alisovová k jejich vzájemným vztahům; to je příznačné i pro mnoho jiných odborníků sovětských a německých. S. D. Kacnelson věnuje vedle zkoumání morfologických kategorií, komunikativní a myšlenkové báze gramatické struktury část své knihy také výkladu pojmu „skrytá" a „zjevná" gramatika (83). Slovní zásoba je podle Kacnelsona základnou, z níž lze vyložit i sémantiku věty. Význam Šaumjanovy knihy (z r. 1971) vidí autoři v tom, že Šaumjan spojuje formálně exaktní myšlení s promýšlením základních filozofických otázek jazykovědy.

Přínos leningradských lingvistů ze skupiny strukturní typologie, v jejímž čele je A. A. Cholodovič, vidí autoři v tom, že zdokonalili Tesnièrovo pojetí, neboť důsledně rozlišují rovinu formálně gramatickou a rovinu sémantickou a zpracovávají systematicky jazykový materiál typologicky různých jazyků.

Na rozdíl od gramatiky z r. 1970 budou v nově plánované akademické gramatice („Russkaja grammatika") podle informací v referátu N. Ju. Švedovové (1973) i soustavné výklady o větné sémantice. Švedovová zdůrazňuje, že není správné klást dilema „buď sémantika, nebo gramatika" (111). Věta se neskládá jen z „kousků" smyslu, ale obsahuje i abstraktní gramatické vzorce.

V 5. kapitole informují autoři o pojetí britské lingvistiky, jejíž odborníci zkoumají platnost tradičních pojmů větně členské analýzy. Hlavní pozornost věnují autoři této práce Hallidayově koncepci klasifikace anglických větných struktur. Mimo jiné připomínají také G. F. Leeche, který rozlišuje mezi lexikálním a gramatickým popisem jazyka („sémantickým" a „formálním") a hledá pravidla, která obě roviny spojují.

6. kapitola pojednává o studiu sémantiky jako reakci na Chomského formalismus. Studium sémantické struktury výpovědi, které se stalo v posledních letech samostatnou oblastí bádání, je reakcí na formalistický přístup k syntaxi, jaký měla deskriptivistická a generativní lingvistika americká. Katz a Fodor, tím že postavili sémantiku opět do popředí lingvistického zájmu, vyvolali i diskuse o vztazích mezi sémantikou a gramatikou.

Největší ohlas měla zatím tzv. generativní sémantika a také „pádová gramatika". Autorem

pádové gramatiky je Ch. Fillmore, který si uvědomil úzkou souvislost syntaxe s lexikálně sémantickými vlastnostmi slov. K „pádovým gramatikám" patří svým přístupem k syntaxi také např. práce Andersonova (1971), který v ní naznačuje možnosti sblížení koncepce „pádové" gramatiky s tradiční naukou o pádu.

Dokonce i u zastánců směru „tagmémického" se projevil zájem o otázky sémantické struktury věty. A. Becker, který je žákem Pikeovým (se jménem K. Pikea je spjat směr „tagmémický"), zabývá se ve své práci analýzou sématických funkcí anglického subjektu a způsoby jeho vyjádření. Vhodně spojuje kladné prvky tagmémické teorie s některými rysy generativního rázu.

W. L. Chafe se pokouší ve své knize (z r. 1970) vytvořit soustavnou sémantickou teorii. Své pojetí charakterizuje dvěma myšlenkami: 1. „sémantické struktury jsou budovány na principu slovesného centra" (161), 2. je třeba dbát rozdílu mezi větnými elementy, které nesou informaci starou, a elementy, které nesou informaci novou.

Problematikou syntaktické a sémantické struktury věty se zabývá také lipský slavista R. Růžička. Zdůrazňuje především těsné funkční sepětí gramatického a sémantického komponentu věty a dospívá k názoru, že ke zjištění vztahů mezi gramatikou a sémantikou je nejvhodnější analýza tříd slov.

Těmito několika informacemi bychom rádi upozornili na bohatou náplň jednotlivých kapitol a doporučili tak tuto významnou práci, jejíž četba bude užitečná každému, kdo hledá informace o novějších studiích zaměřených na sémantickou strukturu věty. Uvážíme-li nedávná data vydání většiny analyzovaných publikací, je nutné ocenit rovněž obdivuhodnou pohotovost, s jakou dokázal kolektiv zpracovat a předložit informace i o nejnovějších pracích.

Zdeňka Stavinohová

VIII. mezinárodní kongres fonetických věd

(Po Amsterodamu (1932), Londýně (1935), Ghentu (1938), Helsinkách (1961), Münsteru (1966), Praze (1967) a Montrealu (1971) došlo v srpnu 1975 dosud k poslednímu, v pořadí osmému mezinárodnímu kongresu fonetických věd. Pořadatelstvím byla pověřena Univerzita v Leedsu a dlužno říci, že se svého poslání zhostila velmi čestně. Areál této univerzity, lokalizovaný mimo město, se ukázal jako velmi vhodné prostředí pro konání kongresů; soustřeďuje totiž nejen řadu moderně vybavených přednáškových sálů různé velikosti a s audiovizuálním zařízením, ale i možnosti přiměřeného ubytování a stravování pro účastníky. Příprava kongresu, jeho organizace a průběh byla svěřena Stálému výboru pro organizaci mezinárodních kongresů, jemuž předsedal D. B. Fry, profesor na londýnské University College, dále organizační výbor s předsedou MacCarthym a 20-členný čestný výbor. A je jistě potěšitelné na tomto místě konstatovat, že jak ve stálém, tak v čestném výboru mělo Československo své zastoupení (členem obou je pracovník pražské filozofické fakulty Karlovy Univerzity prof. dr. Milan Romportl, DrSc.).

Kongresu se zúčastnilo přes 600 účastníků z vědeckých pracovišť celého světa. I když tedy nedosáhl počtu 900 účastníků, jejž zaznamenal VI. kongres fonetických věd konaný v Praze, patří kongres v Leedsu nesporně k jednomu z největších setkání pracovníků v oboru fonetických věd.

Plenární referáty byly zadány význačným badatelům, dobře známým vědecké veřejnosti jako P. Lagefogedovi, W. S. Y. Wangovi, A. Martinetovi, K. N. Stevensovi, D. B. Fryovi, A. M. Libermanovi, J. C. Wellsovi, H. A. Whitakerovi, E. Fischer-Jørgesonové a B. Lindblomovi a zahrnovaly širokou paletu jednotlivých oblastí fonetických věd. Kromě toho bylo předneseno přes 300 referátů ve 13 sekcích s následující tematikou: Obecná fonetika, Fonologie, Analyza konkrétních jazyků, Aplikovaná fonetika, Fyziologie řeči a její vnímání, Akustická fonetika, Syntéza řeči, Suprasegmentální prvky, Fonetika historická, Osvojování řeči a logopedie, Patologie řeči, terapie a foniatrie a konečně Sociofonetika a sociolingvistika.

Přesto, že jako kongresové jazyky byly připuštěny angličtina, francouzština a němčina, praxe se zaměřila téměř výhradně na angličtinu, a to nejen v referátech, ale i v diskusích. Mnozí účastníci by nepochybně uvítali, kdyby alespoň u plenárních referátů byl zajištěn simultánní překlad. Jak referáty, tak diskusní příspěvky budou publikovány v kongresovém sborníku, s jehož vydáním se počítá během jednoho roku.

Ve večerních hodinách se konaly veřejné diskuse, z nichž obzvláště atraktivní byly diskuse o larynxu a o užití automatického poznávání mluvčích. Po celou dobu trvání